

MONOGRÀFIC: PERE II DE VALÈNCIA, EL CERIMONIÓS I CILIM

JOAN F. HERRERO I PIQUERES

En aquest treball seguirem tots els moviments, actuacions, determinacions i conseqüències del rei Pere II de València, el Cerimoniós, en la vida del que fou el nostre veí, Cilim, el sarraí d'Antella.

Per a situar-nos un poc en el temps veurem el quadre dels que foren caps de govern en el començament de l'època cristiana

CAPS DE GOVERN VALENCIÀ anys 1213 a 1410

Rei	Anys de regnat	Sobrenom
Jaume I	1.213 a 1.276	El Conqueridor
Pere I	1.276 a 1.284	El Gran
Jaume II	1.291 a 1.327	El Just
Alfons IV	1.327 a 1.336	El Benigne
Pere II	1.336 a 1.387	El Cerimoniós
Joan I	1.387 a 1.397	El Caçador
Martí I	1.397 a 1.410	L'Humà

Jaume I, amb la conquesta de les terres de la Vall Farta, en l'any 1.248 féu que els musulmans abandonaren el castell de Sumacàrcer (10). Aquests musulmans conreaven els camps; principalment eren de procedència egípciana i siriana, els quals, com que procedien precisament de països on l'agricultura havia aconseguit un gran desenvolupament en l'antiguitat, pogueren perfeccionar la tècnica agrícola dels indígenes, especialment respecte als procediments de reg (5).

Els nuclis rurals i unitats agrícoles eren els *rahl*, això és, la masia de certa importància, proveïda de graners, trulls, almàsseres, corrals, etc., d'ací els Ràfols d'Antella i Beneixida; les *quríia*, o *garias*, que tenien una casa de conreu amb habi-

tacions per quan vinguera el propietari; també solia tenir una torreta, mancada de pati interior, i disposava de construccions annexes, forns, graners, molins, etc., com eren Xarquia, Garbia, i alguna altra més; i les *djama* o aljames de quatre o cinc cases, amb un màxim de vint, que anaven associades a un espai d'horta, sempre al costat d'una font, barranc o riu, i per evitar perdre la terra rendible, les cases estaven dalt de les séquies i hortes, com Antella, Sumacàrcer, etc. (5).

Les aljames s'aglutinaven en llocs fortificats que s'anomenaven *hisn*, on es refugiaven tots en cas d'atacs; les unitats territorials d'aquests *hisn* s'aglutinaven en una entitat major, el districte, anomenat *iqlim*, que formava la unitat política administrativa de l'espai rural, com era Xàtiva (3)

Jaume I al llibre de Repartiment, entre els anys 1248 a 1253, atorga quatre jovades als següents senyors:

Andreu Oliola a Xarquia (assentament 1.273).
G. Picher a Exarquia i Garbia (assentament 1.249).

R. Tamarit a Exarquia i Garbia (assentament 1.250).

Bernat d'Urrach a Garbia i Xarquia (assentament 1.251).

G. Bardina a Xarquia i Garbia (assentament 1.252).

I Matheus d'en Destre a Xarquia i Garbia (assentament 1.253).

Exarquia i Xarquia són la mateixa alqueria (2).

Cal fer constar que el rei conqueridor el dia 29 de desembre de 1239, dona als pobladors de la ciutat de València totes les séquies del terme a excepció de la séquia Reial (4), que en l'any 1258 estava projectada com a Séquia Nova, sobre

una altra vella que hi havia, musulmana, la qual havia de conduir les aigües des d'Antella a Almussafes, projecte que corria a càrrec del monarca; la séquia es construí fins a Alzira, uns 16 anys després de l'ocupació cristiana, de 1258 a 1269 (9), amb el corresponent assut davant d'Antella que era d'estaques amb un portell de 25 pams reials que permetia la navegació a la sirga pel Xúquer i el pas de fustades; en l'any 1273 foren dictades les primers ordenances, encara que hi havia pendants algunes reformes, retocs, reparacions, séquies accessòries i d'altres obres (8).

Jaume I, en l'any 1256, inclou el castell de Sumacàrcer i les seues alqueries com a depenent de l'administració general de Xàtiva; les alqueries eren Xarquia, Garbia, Benafofen i Sueca de Cotes (10).

En els comptes d'aquest monarca dels anys 1268-1269, dins la població musulmana apareixen dues categories:

- a) Els que paguen *Besant* (un gravamen a la població musulmana del Regne de València), que són els de Sumacàrcer, considerats propietaris lliures (10).
- b) Els que no paguen *Besant*, com els de Càrcer i restants alqueries del voltant, que treballen les terres dels cristians (10).

En aquest temps l'alqueria de Xarquia tenia 7 famílies musulmanes que pagaven els impostos de *besant*, *sofra*, gallines i forns al castell de Sumacàrcer (10).

Com a conseqüència de l'opressió cristiana sobre els musulmans pobladors de la ruralia, en el mes de juliol de 1276, poc abans de la mort de Jaume I, els sarraïns d'Alcoi i Cocentaina, sota el comandament d'Al-Azraq s'alcen contra els cristians, els quals foren sotmesos per l'infant Pere, futur rei Pere III d'Aragó, a qui acompanyava el cavaller Guillem de Fabra, que seria anomenat el seu lloctinent en una altra expedició contra els rebels de Tous i Carlet, als quals també sotmeteren, i el gratifica concedint-li el lloc d'Antella (7).

El dia 15 de juliol de 1276, Jaume I anomena alcaid del castell de Sumacàrcer a Fernando Garcés de la Roda, el qual romangué en aquest càrrec fins a l'any 1294, any en què vengué aquestes terres a Tomàs de Próxima al qual, el mateix any, Jaume II li donà també el castell, terme i alqueries de la seua dependència, i en l'any 1308 li concedeix les rendes dels seus habitants i franquícia dels pobladors dels llocs, que estaven obligats a pagar a Xàtiva, a més del *terç i delme* corresponent al rei, també allò que era postestat de la ciutat de Xàtiva (10); al setembre del mateix any, aquest senyor renuncia i abandona el lloc de Sumacàrcer per les disputes amb Xàtiva; aleshores, el rei Jaume II el Just, li confirma la donació del lloc i terme, la franquia i el *terç i delme*, i li concedeix el castell de Sumacàrcer, que estava destruït, amb facultat de reconstrucció i habitatge; aquesta donació incloïa, castell, lloc i terme, alqueries, la població resident, camps, vinyes, terres llaurades i sense conrear, erals, olivers, els altres arbres, forns, molins fonts, prats, aigües, boscos, garrigues, muntanyes i planures, i d'altres rendes, com ara el cens, cena, primícies, delmes, lluïsmes i serveis, i tot amb plena jurisdicció (10).

Tomàs de Próxima morí en l'any 1327; el succeeix el seu fill Joan de Próxima, que vengué Sumacàrcer per 14000 sous a Joan Cervató I, que en companyia de la seua dona Tomasa posseïen el lloc d'Antella; en aquesta venda, a més a més d'incloure els drets esmentats pel rei en l'any 1294, també s'inclouen específicament les *sofres*, tendes, séquies, taverna, exèrcit i *cavalcada* (10).

Ja en el regnat d'Alfons IV el Benigne, començaran a aparèixer revoltes sarraïnes locals de caràcter contra senyorial per qüestions d'impostos i abusos d'autoritat; en l'any 1332 els sarraïns d'Anna intenten marxar del lloc tot enduent-se béns que les autoritats havien pres en penyora; els de Confrides en l'any 1336 atacaren i causaren ferides a uns saigs (4).

En l'any 1348, sent ja rei Pere II de València, el Cerimoniós, manà que restituïren el castell i lloc de Sumacàrcer a Francesc Muñoz de Morvedre, casat amb Francesca Cervató, germana

del senyor d'Antella-Xarquia, Joan Cervató II, al qual li pertanyia per dot de la seua dona, i que havia ocupat Ramon Riusec. L'any 1373 vendrà per 30.600 sous el lloc a Valençó Muñoz a canvi que també es feren càrrec dels deutes en conceptes de censals, que havien de pagar al governador de València (10).

Tots els ràfols, alqueries, i aljames del castell de Sumacàrcer, pertanyien a senyorius laics, amb població musulmana fins al segle XVI (10).

A mitjans del segle XIV, al rei Pere de la Corona Catalanoaragonesa se li presenten els problemes socials següents:

- Revoltes sarraïnes (4).
- Delimitacions dels termes d'alqueries i aljames dels diferents senyor de la Vall de Càrcer, per motius del pasturatge, conreu de terres, la barca, etc. (10).

- La guerra de la Unió, alçament de caràcter burgès, dirigit pel patriciat administrador del govern de València, amb col·laboració d'una part reduïda de la baixa noblesa urbana, contra els excessos autoritaris de la monarquia de Pere II de València. A la Unió s'uniren els aragonesos per tal que al rei el succeïra un baró i no la seua filla Constança. Aquesta guerra comença l'1 de juny de 1347; en la Unió, a més dels aragonesos, s'afegiren diverses ciutats, entre les quals, València i Alzira; i en la part reial anomenada *fraternitat* estava Xàtiva, Borriana, Vila-real, entre d'altres. La guerra finalitzà en abril de 1348, a favor dels *unionistes*, encara que a l'octubre del mateix any, els de la *fraternitat* s'armaren amb els aragonesos que es canviaren de bàndol, i imposaren la voluntat reial (11).
- Pesta bubònica, detectada en l'any 1345, d'efectes devastadors per als sarraïns (5), però que a l'estiu de l'any 1348 al País Valencià agafa una intensitat desconeguda fins llavors. El rei, com que estava retingut a València, per la creació dels nous òrgans de participació sol·licitats per la Unió, i en unes condicions d'ostatge precàries, en juliol de 1348, el deixaren marxar a Saragossa perquè no fóra infectat per la pesta bubònica (11).
- Les inundacions del Xúquer als anys 1320, 1328, 1396 i 1403, entre d'altres no documentades, que devastaren el territori de la Ribera (10).
- La guerra dels dos Peres, el de la corona de Castella i el de la Catalanoaragonesa, per motius fronterers en la conquesta dels territoris musulmans. Es va iniciar en l'any 1356 i va finalitzar en els anys 1365, com havien, dit entre Pere I el Cruel de Castella i Pere II de València, *el cerimoniós* (11).
- La crisi general de l'endeutament dels senyors de les alqueries i aljames per la pèrdua de rendes i censos, per la disminució de la població sarraïna que busquen les ciutats reials, com Xàtiva i Alzira, fugint de les càrregues senyorials (10).

El senyoriu d'Antella-Xarquia, a mitjans del XIV era propietat de Joan Cervató II; cal fer constar

que des de 1327 a 1437, passaren tres senyors propietaris d'aquestes alqueries/aljames del mateix nom (8); com a conseqüència de tots aquests esdeveniments desfavorables a la monarquia, als sarraïns a més a més de totes les impositcions esmentades abans, i sobretot, per la pesta bubònica, havien de circular pels camins majors, i es quedava vedat circular per sendes i drecceres, no podien circular de nit a excepció dels llocs on hi havia tandes de reg nocturnes; havien de demanar permís als senyors del lloc per eixir del terme, per a caçar, fer llenya o collir espart, i tampoc podien acollir a cap sarraí estranger, etc. (6).

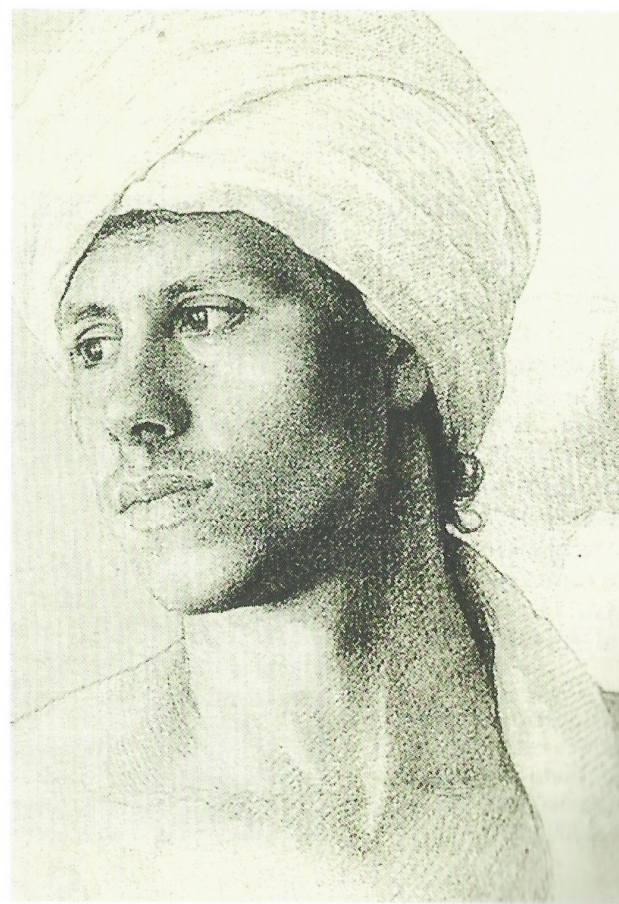
Els cristians tenien accessos periòdics de furor religiós i depredador, que desembocaven en assalts o intents d'assalts a diverses moreries. Generalment aquestes crisis coincidien amb períodes de guerra amb Granada, ja que els cristians no diferenciaven entre sarraïns granadins i els que vivien sota el seu domini, per això descarregaven el seu odi sobre els que ells anomenaven «infidels», i que tenien a l'abast(6).

En l'any 1309 fou assaltada la moreria de València; en agost de 1316 incitaren a atacar el raval d'Elx per robar-los; en 1331 s'intenta assaltar la moreria de Cocentaina, així com d'altres llocs (6).

Els sarraïns també se sublevaren; en l'any 1333 es temia una invasió als castells enderrocats de la comarca sud del Xúquer per part del sarraïns granadins, aliats amb els genovesos, aleshores amb guerra amb la corona catalanoaragonesa; en aquestes incursions els moros valencians no feren cap revolta, ja que únicament els ajudaren en la invasió i després marxaven acompanyant-los(6).

De Cilim, documentat com a sarraí natural d'Antella, poc en sabem, de la seua infantesa, però suposem que a la seua joventut i maduresa era persona destacada d'entre la població sarraïna local i de la rodalia; era considerat com un pseudoprofeta que, aprofitant la llei de lliure circulació de l'any 1348 (que fou la confirmació de la del 28 de juliol de 1337, dictada per Pere II el Cerimoniós), que concedia als captaires lliure circulació pel país per tal de demanar almoïna (6),

anava fent assemblees i incitant els moriscos a la sedició i rebel·lió contra els senyorius i el rei; malgrat que ja pels mes de juny de 1359, altres grups també de moriscos anaven recaptant diners per ajudar els musulmans de Granada i el sultà Benimerí, que pretenien entrar en guerra amb els castellans i la corona catalanoaragonesa (1). Als mesos d'estiu els senyors de les localitats se n'adonaren i sol·licitaren del rei, i els obtingueren, drets de jutjar els mateixos súbdits moriscos involucrats com a còmplices i impartir-los tal sofriment corporal "*que fera quedar en la ment un record horrible per sempre*". Una vegada foren recaptats els diners que havien recollit, el rei en el mes de juliol i octubre es tornà a reservar la jurisdicció en l'anomenat *real*, ja que en la major part del territori valencià aquests *reals* estaven en mans d'Elionor i el príncep Ferran (1).

La sedició i rebel·lió que pretenia Cilim i els seu seguidors no tenia res a veure amb la guerra contra Castella, era com a conseqüència de les

tensions permanents entre sarraïns i senyors feudals (1), ja que els musulmans convertits a cristians en el període de govern cristià anomenats ara «moriscs», demostrava que no tenien cap intenció d'escapar, malgrat que la legislació prohibia que cap convers al cristianisme patira la pèrdua dels seus béns com a conseqüència de la conversió, però aquesta mateixa legislació declarava que les seues possessions serien confiscades per a la corona a la seua mort, per això el morisc, ja convers, feia un clar perjuí als seus descendents (1).

Per tots els motius abans exposats, el dia 7 d'agost de 1359 començà la revolta dels sarraïns capitanejada per Cilim, la qual tenia caràcter contra senyorial, potser per qüestions d'impostos o per abusos de les autoritats (6)

Cilim es presenta als sarraïns de la comarca com a profeta i llibertador contra l'autoritat reial, aprofitant en un primer moment la situació de guerra amb Castella (10), aleshores, els seguidors li presten obediència; el moviment era messiànic, entre religiós i polític, i en un principi tingué èxit perquè anava contra la degradació de les condicions de vida dels sarraïns, sotmesos a captures, espoliacions i tota mena de violència (7). La revolta arriba fins a València, i acaba induint *“un gran nombre de moriscs a cometre sedició i rebel·lió en el regne de València”* (1).

El dia 10 de març de 1360, el cavaller Ximén Pérez d'Oris captura Cilim, el qual serà acusat de ser el culpable de la revolta contra l'autoritat reial, amb assemblees il·lícites i de conspiració, homicidis, robatoris, expugnació de llocs (6), a més a més de cometre sedició i rebel·lió amb assalts a ciutats amb assassinats i violacions, i d'altres crims horribles (1).

Cilim, posat a disposició del governador del Regne de València, Garcia de Loriz, que no creia que meresquera la mort, potser perquè llavors, el mes de juny de 1360 no s'havien produït violències encara, per la qual cosa no es podia responsabilitzar directament Cilim de cap violència (6); ho justifica dient:

Primer, que els musulmans no podien discernir allò correcte d'allò incorrecte, perquè estan sota unes lleis inferiors.

Segon, que havia estat un error, ja que el musulmà es dirigira a una família amb l'ús de *“tu”* en lloc del *“vos”*, i això es considerava un error de l'escrivà que redacta el text (1).

Malgrat tot, el monarca insinuava que el càstig adequat per al promotor d'aquella agitació religiosa i política era la mort (6).

En carta signada pel rei Pere II, des de Saragossa el dia 9 de juny de 1360, li comunica al governador del Regne de València :

“lo rey d'Aragó. Vostres letres havem rehebudes e quant és en lo fet d'aquell moro qui's feija profeta, vos responem que ns plau com és pres e, si morir deu, que muyra” (6).

El dia 18 de juny de 1360, sembla que Cilim ja havia estat ajusticiat, ja que en una carta del rei d'aquesta data deia:

“que Cilim havia tingut la pena que mereixia”. Segons Boswell (historiador anglès), Cilim fou cremat en la foguera conjuntament amb els seus principals col·laboradors (6).

En la data esmentada, escrita des de Saragossa el rei manifesta:

Primer, l'agraïment al cavaller Ximèn Pérez d'Orís, la part que ha tingut en la captura del *“malvat moro”* (Cilim), i els seus còmplices que han estat castigats com mereixien (6).

Segon, al mestre racional Berenguer de Codinacs, li comunica la recepció de la seua carta del 9 de juny de 1360, i li manifesta trobar-se satisfet pel càstig imposat a Cilim i als seus còmplices (6).

I tercer, al governador del Regne de València, Garcia de Loriz, agraeix el que ha fet per capturar al *“malvat moro”* i els seus còmplices, als quals ha donat la pena que mereixien, però no li pot assignar les composicions judicials que deriven

d'aquest afer. No vol que ningú puga jutjar els moros del mateix senyoriu pel que fa en aquest delictes (6).

També datada a Pertusa, el 16 de juliol de 1360, el rei comunica recepció de la carta dirigida pel lloctinent del batlle general del Regne de València, Jaume Mas, sobre la sedició de Cilim (6).

Després de l'execució de Cilim, les enquestes judicials continuaren contra altres sarraïns sospitosos, amb una interrupció al llarg del mes d'agost de 1360 per ordre del rei (6).

El dia 18 de juny de 1360, el rei Pere II el Cerimoniós, revoca totes les llicències d'emigració dels sarraïns concedides el dia 7 d'agost de 1357, a causa de la revolta de Cilim, tingut per profeta, que havia causat gran agitació entre les comunitats sarraïnes valencianes; malgrat que mesos posteriors les tornara a concedir, però els beneficiaris no havien d'estar implicats en la sedició de Cilim. Boswell, calcula que van eixir del País Valencià uns 105 sarraïns després d'abonar la corresponent llicència i confiscar els seus béns. Però per les xifres recaptades per Pere Boil (batlle general de València), de 40.000 sous, en l'any 1361, la xifra d'emigrants fou inferior a 2.000 persones (5).

Pel mes de març de 1361, la sedició tornà a reviscolar, segons el rei, per culpa dels moros que amb permisos per demanar almoïna, recorrien les aljames propagant-hi el moviment (6); per això que aquest mateix any el monarca deixa el dret d'acapte en mans de Pere Boil (batlle general), que prohibeix l'acapte i ordena als qui tinguessen llicència que la restituïren en el termini de dos mesos, tot com a conseqüència de la guerra amb Castella i la revolta de Cilim (5).

Al maig de 1361, el rei Pere II concedirà, com un dels primers d'una sèrie de perdons i amnisties a diverses aljames, les quals hagueren estat o no involucrades en la conspiració, amb la condició que contribuïren a les despeses de la corona fins al dia de la data (1). Aleshores, des de Calataiud, el dia 17 de maig de 1361, el rei concedí el perdó als sarraïns revoltats a excepció de trenta, que anomenarà, de qualsevol pena o acció pel delictes d'haver seguit i obeït el "pèrfid" Cilim, sarraí d'Antella, que es fingia profeta i que per aquesta raó fou condemnat a mort (6); i en el mes d'abril de 1362 l'assumepte fou més o menys soterrat al costat del seu iniciador, Cilim, malgrat que la revolta no tingué res a veure amb la guerra contra Castella, i fou com a conseqüència de tensions més permanents (1).

Cap al mes de juny de 1363, aparentment sense relació ja amb el moviment de Cilim, hi hagué una nova revolta sarraïna a les terres del País Valencià situades al sud de la capital, revolta favorable ara als castellans, amb els quals tornava a estar la guerra (6); en aquest mateix any s'establí l'anomenada pau de Morvedre, que permeté a la corona reprimir definitivament els problemes amb els moriscos (10).

En març de 1363, el rei ja havia prohibit l'emigració sarraïna de valencians a Barbaria (Algèria) i Granada; sempre amb excepcions, però, a setembre de 1363, el monarca li ordena al batlle de Lleida que permetera l'eixida de la sarraïna Roquea, muller d'Abalfaqén Abenamir Cilim, del lloc de Pedrola, resident llavors a Fraga, a qui també li havia ordenat que no permetera eixir a cap sarraí a ultramar i d'altres llocs (5).

BIBLIOGRAFIA

- 1 BOSWELL, J. - *The Royal Treasure*, any 1977, pàgs. 376-378.
- 2 CABANES PERCOURT, MARÍA DESAMPARADOS.- Llibre de Repartiment del Regne de València, Volum II, pàg. 144.
- 3 CHALMETA, PEDRO.- Estructuras socio-económicas musulmanas. Entorno al 750 Aniversario de la Conquista de València. Tomo I.- Generalitat Valenciana. València, 1989.
- 4 FERRANDO BADIA, JOAN.- Orígens, elements, naturalesa i organització del Regnum Valentiae.- Entorno al 750 Aniversario de la Conquista de València. Tomo I.- Generalitat Valenciana.- València, 1989, pàg. 425.
- 5 FERRER i MALLOL, MARIA TERESA.- Els sarraïns de la corona catalanoaragonesa en el segle XIV.- Segregació i discriminació (CSIC).- Barcelona 1987.
- 6 FERRER i MALLOL, MARIA TERESA.- La frontera amb l'Islam en el segle XIV, cristians i sarraïns al País Valencià. Barcelona, 1988.
- 7 HERRERO i PIQUERES, JOAN FRANCESC.- Antella, un poble.- Antella, 1982.
- 8 HERRERO i PIQUERES, JOAN FRANCESC.- Antella, abans i ara. Antella, 1997.
- 9 PERIS ALBENTOSA, TOMÁS.- Regadio, producción y poder en la Ribera del Xúquer (La acequia Real de Alzira, 1258-1847), València, 1992.
- 10 PONS ALÓS, VICENT.- El señorío de Sumacàr en la baja edad media. De múdejaras a moriscos.- amics de l'ermita de Sumacàr, Sumacàr, 1995.
- 11 RODRIGO LIZONDO, MATEU.- La vila d'Alzira en temps de la guerra de la Unió (1347-1348).

